

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

РАКІПОВА ІННА ВАСИЛІВНА

УДК 343.137/139:343.122

**ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ПРАВЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
КАПЛІНА Оксана Володимирівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінального процесу

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
СЕРГЄЄВА Діана Борисівна,
Інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики

доктор юридичних наук, професор
КРЕТ Галина Романівна,
Касаційний кримінальний суд Верховного Суду,
суддя Великої Палати Верховного Суду

Захист відбудеться «23» вересня 2023 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.136.01 Міжнародного гуманітарного університету (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 33).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету за адресою: м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 33.

Реферат розісланий «10» серпня 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. Г. Манько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Захист потерпілого, охорона його прав, свобод та законних інтересів, виходячи зі ст. 2 КПК України, – одне з основних завдань кримінального провадження. Водночас, наявність численних колізій та прогалин в галузевому законодавстві, проблемність комунікативних передумов набуття особою процесуального статусу потерпілого, неспіврозмірність прав потерпілого та підозрюваного, обвинуваченого, відсутність законодавчої регламентації переліку випадків обов'язкової участі представника потерпілого у кримінальному провадженні, неспроможність держави взяти на себе зобов'язання щодо компенсації шкоди, завданої потерпілому кримінальним правопорушенням, забезпечення захисту прав неповнолітнього потерпілого, невирішена проблема психологічного відновлення жертв кримінальних правопорушень, – все це вказує саме на потерпілого як найбільш вразливого учасника кримінального провадження, що потребує сьогодні особливої уваги і з боку науковців, і з боку нормотворців.

Актуальність проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні полягає у формулюванні й обґрунтуванні основних категорій його кримінально-процесуальної комунікації (на теоретичному рівні) та систематизації й напрацюванні нових пропозицій в області захисту прав потерпілого з метою вдосконалення механізмів реалізації його прав та законних інтересів у змагальному кримінальному процесі на основі *victim centred approach* – жертвоорієнтованого підходу (на праксеологічному рівні).

Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану значно підсилює актуальність правозахисної комунікації потерпілого і вимагає створення таких правозахисних галузевих механізмів, що забезпечили б захист прав потерпілого, зокрема, щодо компенсації шкоди, заподіяної йому внаслідок кримінальних правопорушень, зумовлених веденням в Україні воєнних дій.

Перезавантаження «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві має відбутися та належно забезпечити участь у кримінальному провадженні потерпілого як самостійного учасника кримінального процесу, який захищений від вторинної віктимізації і ефективно реалізує своє право на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні.

Доктринальну базу дослідження складають наукові праці таких вчених, як С. Є. Абламський, Ю. І. Азаров, Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, Н. Р. Бобечко, В. В. Вапнярчук, Л. П. Ващук, В. В. Введенська, В. К. Волошина, Л. А. Гарбовський, О. П. Герасимчук, І. В. Гловюк, В. В. Гончаров, М. С. Городецька, К. В. Горобець, М. І. Гошовський, В. О. Гринюк, О. В. Гришук, К. В. Громовенко, Ю. М. Грошевий, Ю. О. Гурджі, Л. М. Гуртієва, С. Д. Гусарев, В. М. Гусаров, С. В. Давиденко, О. Г. Данілян, Г. В. Дідківська, І. В. Дубівка, В. В. Дудченко, В. А. Журавель, В. П. Захаров, В. С. Зеленецький, Г. Т. Іскендерова, Д. Ю. Кавун, О. В. Капліна, К. Ю. Кармазіна, Т. С. Кириленко, С. О. Ковальчук, О. Ю. Костюченко, Н. М. Крестовська, Г. Р. Крет, О. В. Крикунов, А. П. Кріпак, О. М. Крукевич,

С. А. Крушинський, Р. О. Куйбіда, О. П. Кучинська, О. В. Литвин, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, Т. В. Лукашкіна, Д. Г. Манько, Т. В. Матієк, О. М. Мартинов, Н. В. Михайлова, М. М. Михеєнко, І. Ю. Мірошников, А. В. Мурзановська, В. Т. Нор, Т. В. Омельченко, О. М. Осінська, М. А. Островська, Т. І. Пашук, С. І. Перепелиця, Д. П. Письменний, О. О. Подобний, М. А. Погорецький, В. Г. Пожар, А. М. Притула, П. М. Рабінович, М. В. Сенаторов, Д. Б. Сергєєва, О. Ф. Скаун, М. І. Смирнов, О. О. Солоньова, І. І. Татарин, Г. К. Тетерятник, І. А. Тітко, В. В. Тіщенко, М. І. Тлепова, А. С. Токарська, С. В. Толокольніков, В. В. Топчій, О. О. Торбас, В. М. Трофименко, В. О. Туляков, О. Ю. Хабло, А. В. Хаммуді, Д. М. Цехан, Ю. Ю. Цимбал, М. І. Шевчук, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, О. К. Черновський, Д. В. Ягунов, О. Г. Яновська.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до керівних документів, оголошених Указами Президента України: Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки від 20.05.2015 року № 276, Стратегії національної безпеки України від 14 вересня 2020 року № 392, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки від 11.05.2023 р. № 273 та Концепції реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затвердженої наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. № 103, а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, визначених 03.03.2016 року Національною академією правових наук України. Тема дисертації затверджена вченою радою Міжнародного гуманітарного університету 26.12.2018 р. (протокол № 3) та відповідає темам науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя» (№ 0123U101585) та кафедри кримінального права, процесу та криміналістики «Реформування кримінальної юстиції в умовах глобального інформаційного суспільства».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі як цілісного ефективного правового механізму реалізації його прав та законних інтересів, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення КПК України в частині реалізації правозахисної комунікації потерпілого та правозастосовної практики в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі завдання:

- визначити стан наукової розробленості проблеми правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні;
- сформулювати комунікативну парадигму у кримінально-процесуальній доктрині та запропонувати поняття правозахисної комунікації потерпілого;
- встановити форми, види та основні категорії правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні;

систематизувати шляхи вдосконалення правових основ забезпечення представництва потерпілого у кримінальному провадженні;

обґрунтувати випадки обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) та залучення його представника для здійснення представництва за призначенням у кримінальному провадженні як види правозахисної комунікації;

довести необхідність урахування психологічного стану та невербальних комунікативних проявів жертви кримінального правопорушення як невід'ємної складової забезпечення правозахисної комунікації потерпілого на досудовому розслідуванні;

актуалізувати наукові положення щодо можливостей вирішення комунікативних проблем визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні;

охарактеризувати напрями покращення комунікації потерпілого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування;

розглянути комунікативні позиції потерпілого щодо відшкодування (компенсації) йому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

відтворити комунікативні проблеми оскарження потерпілим недотримання розумних строків кримінального провадження, запропонувати нормативно-правові шляхи їх вирішення;

окреслити проблемні випадки комунікації потерпілого в підготовчому судовому провадженні та визначити законодавчі способи їх розв'язання;

виокремити напрями вдосконалення комунікації потерпілого під час судового розгляду в суді першої інстанції;

з'ясувати механізми оптимізації комунікації потерпілого в судовому провадженні з перегляду судових рішень;

умотивувати комунікативні позиції потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод;

виявити особливості комунікації потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

означити специфіку оптимізації правозахисної комунікації неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні;

запропонувати нормативно-правові механізми вирішення проблемних аспектів забезпечення права потерпілого на правозахисну комунікацію у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану;

розробити науково обґрунтовані пропозиції до чинного кримінального процесуального законодавства, що у своїй сукупності забезпечують впровадження та ефективне функціонування концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Об'єктом дослідження є доктрина сучасного кримінально-процесуального права та правовідносини, що виникають під час реалізації правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження є сукупність підходів, принципів і методів пізнання, що забезпечили комплексний наскрізний аналіз проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. У роботі задіяно системний, аксіологічний, антропологічний та нормативно-юридичний підходи, принципи системності, історизму, детермінізму, діалектичної єдності теорії і практики, а також систему філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання – аналіз і синтез, методи діалектики, структурно-функціонального аналізу, історико-правовий, логіко-нормативний та соціологічний методи.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних дослідників з філософії права, теорії права, конституційного права, кримінального права, кримінального процесуального права, психології.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародно-правові акти, акти кримінального, кримінального процесуального законодавства України та зарубіжних країн (Польща, Угорщина, Австрія, Данія, Великобританія, Франція, США, Федеративна республіка Німеччина, Республіка Казахстан), постанови Пленуму та інформаційні листи Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду, судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, статистичні дані роботи органів прокуратури та органів досудового розслідування, опубліковані на сайті Офісу Генерального прокурора; результати анкетування слідчих, прокурорів, потерпілих у кримінальних провадженнях, викладачів кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності вищих навчальних закладів (2018-2023 рр.) – всього 358 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній кримінально-процесуальній науці спеціальним комплексним дослідженням проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

– запропоновано науково-прикладну концепцію правозахисної комунікації потерпілого, яка в кримінально-процесуальній доктрині повинна базуватися на таких положеннях:

а) правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні – це законодавчо регламентований обмін процесуально значимою інформацією,

що забезпечує ефективний захист прав та законних інтересів в процесі потерпілим, його представником, законним представником, правонаступником та здійснення ними кримінально-процесуальної діяльності з правозахисною метою на основі жертвоорієнтованого підходу (victim centred approach);

б) ознаками такої комунікації є: її здійснення на усіх стадіях кримінального процесу та в особливих порядках кримінального провадження; спрямованість на захист прав та законних інтересів суб'єктів, в інтересах яких вона здійснюється – потерпілий, його правонаступник, представник, законний представник, суб'єкти, які її забезпечують – потерпілий, його правонаступник, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд; конкретні форми та види, що характеризують таку комунікацію;

в) формами правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні є: письмова (у тому числі електронна), безпосередня (усна), змішана (вербальна та невербальна, у тому числі дистанційна) та конклюдентна;

г) види правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: обов'язкова участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні у випадках, визначених КПК України; подання клопотання потерпілого про залучення його представника слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення представництва за призначенням; залучення представника потерпілого для здійснення представництва за призначенням слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом на їх розсуд, якщо обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий не залучив його; депонування показань потерпілого з метою його захисту від вторинної віктимізації; mediaція у кримінальному провадженні; спеціальні конфіденційні служби підтримки потерпілих;

д) комунікативна парадигма у кримінально-процесуальній доктрині, основними векторами побудови якої є такі наукові галузеві категорії: «правозахисна комунікація потерпілого», «комунікативна рівність», «комунікативні гарантії», «комунікативні бар'єри», «комунікативна позиція», «форма та вид правозахисної комунікації потерпілого»;

– вказано, що стрижневим принципом правозастосовного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію, є принцип полілогічної комунікації, де полілог розуміється як динамічний спосіб спілкування, мислення, пізнання, роз'яснення та тлумачення, що веде від аналізу прогалин, колізій, юридико-технічних помилок галузевої правової норми до ефективного правотворення та правозастосування;

– обґрунтовано комунікативну рівність як основоположну цінність, що пронизує галузеву правову норму, та означає забезпечену кримінальним процесуальним законом можливість потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника комунікувати на рівних правах зі стороною захисту у змагальному кримінальному процесі;

– сформульовано систему комунікативних гарантій прав потерпілого як законодавчо визначених і закріплених засобів забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні на основі комунікативної рівності, якими є: забезпечення права потерпілого на представництво та на захист від вторинної віктимізації на рівні основоположних галузевих засад кримінального провадження; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду проінформувати потерпілого щодо прав, передбачених КПК, та роз'яснити відповідні права; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду визнати особу, якій завдано шкоди кримінальним правопорушенням, потерпілим у кримінальному провадженні та постановити відповідне рішення; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду не пізніше 24 годин із моменту прийняття заяви особи про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення до провадження як потерпілого винести постанову про відмову у визнанні потерпілим, або відмову у залученні до провадження як потерпілого у разі прийняття відповідних рішень; обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду забезпечити право потерпілого на здійснення представництва за призначенням; забезпечення компенсації шкоди, завданої потерпілому кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, за рахунок Державного бюджету України у визначених законом випадках; створення Компенсаційного фонду для відшкодування потерпілим шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; забезпечення права потерпілого на медіацію під час досудового, судового провадження та при виконанні судового рішення; забезпечення змагальності та недопустимості звуження права потерпілого на процесуальну комунікацію на всіх стадіях кримінального провадження та в особливих порядках кримінального провадження;

– запропоновано визначення комунікативної позиції потерпілого у кримінальному провадженні як усвідомлено сформованого переконання та волі потерпілого щодо можливостей та бажання реалізувати свої права та захистити законні інтереси в кримінальному провадженні;

удосконалено:

– визначення права на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні як забезпеченої та чітко регламентованої процесуальними нормами можливості отримання його учасниками інформації про кримінальне провадження, обмін даними про стан провадження та вплив на нього на всіх стадіях процесу, що реалізується шляхом прояву кримінально-процесуальної активності;

– поняття комунікації у кримінальному процесуальному праві як наскрізного обміну інформацією, характерного для кримінально-процесуального комунікативного простору сфер як правотворення так і правозастосування, в тому числі правозастосовного (судового, доктринального) тлумачення до, під час та після застосування кримінально-процесуальної норми (широке розуміння) та як обміну процесуально значимою інформацією

учасниками кримінально-процесуальної діяльності між собою та судом у зв'язку з рухом кримінального провадження, що полягає у наданні (обміні) інформації, спільній участі у проведенні процесуальних дій та їх взаємосприйнятті один одного, що реалізується в передбачених законом процесуальних формах (вузьке розуміння);

- дефініцію поняття кримінальної процесуальної активності потерпілого у кримінальному провадженні як нормативно забезпечених способів його прояву, що формуються під впливом комунікативної позиції та детермінують набуття потерпілим відповідного процесуального статусу і можливості реалізувати право на процесуальну комунікацію;

- категорію «комунікативні бар'єри» як прогалини галузевого законодавства, що регламентують відсутність ефективного процесуального механізму реалізації потерпілим своїх законних прав та інтересів (процесуальні бар'єри), а також комунікативних особистісних характеристик, властивих жертві кримінального правопорушення, що стоять на заваді її кримінально-процесуальної активності на тому чи іншому етапі кримінального провадження або й до його початку (психологічні бар'єри);

- регламентування засади забезпечення права на захист та представництво як одного з основних напрямків удосконалення правових основ правозахисної комунікації потерпілого на рівні основоположних галузевих засад кримінального провадження з вказівкою на те, що потерпілий, правонаступник потерпілого мають право на представництво, яке полягає у наданні їм можливості користуватися правничою допомогою представника, зокрема, безоплатно;

- пропозицію щодо регламентування засади забезпечення права потерпілого, його правонаступника на захист від вторинної віктимізації на рівні основоположних галузевих засад кримінального провадження;

- визначення поняття потерпілого у кримінальному провадженні, яким може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано моральної, фізичної та/або майнової шкоди або щодо якої створена загроза заподіяння такої шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або немайнової шкоди або щодо якої створена загроза заподіяння такої шкоди;

- випадки обов'язкової участі представника потерпілого, його правонаступника (фізичних осіб) у кримінальному провадженні та випадки його залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом для здійснення представництва за призначенням;

- визначення поняття правонаступника потерпілого у кримінальному провадженні як фізичної (близького родича чи члена сім'ї потерпілого) чи юридичної особи, що має право подання заяви про залучення її до кримінального провадження внаслідок смерті потерпілого або перебування особи у стані, що унеможливорює подання заяви про залучення як потерпілого, або припинення

діяльності (ліквідації) юридичної особи чи в інших випадках, передбачених законом;

- підстави та порядок депонування показань потерпілого за його ініціативою у випадках, пов'язаних з існуванням загрози вторинної віктимізації, ризику завдання психологічної, емоційної та фізичної шкоди потерпілому, його правонаступнику;

- положення щодо залучення потерпілим експерта на договірних умовах для проведення психологічної експертизи емоційного стану потерпілого з метою доказування заподіяння йому моральної шкоди кримінальним правопорушенням;

- галузеве розуміння поняття медіації як позасудової, добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, що є можливою у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, судового провадження або під час виконання судового рішення з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим);

- формулювання поняття угоди за результатами медіації у кримінальному провадженні як добровільної письмової домовленості потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим), за результатами якої може бути укладено угоду про примирення під час досудового чи судового провадження, а також вирішено судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким чи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання під час виконання вироку;

набуло подальшого розвитку:

- обґрунтування обов'язку слідчого, дізнавача, прокурора визнати особу потерпілою, якщо їй кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням завдано шкоди, але вона не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а також розпочати досудове розслідування, якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 477 КПК, та внаслідок кримінального правопорушення померла або перебуває у стані, що унеможливило подання нею заяви, і відповідна заява не подана правонаступником, близькими родичами чи членами сім'ї такої особи;

- теоретичне вмотивування необхідності внесення змін та доповнень до КПК щодо: здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні; складу суду у кримінальному провадженні, в якому неповнолітньою особою є потерпілий; залучення представника потерпілого для проведення окремої процесуальної дії; прав потерпілого протягом кримінального провадження, під час досудового розслідування та під час судового провадження в будь-якій інстанції; здійснення кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення; регламентації участі правонаступника потерпілого у кримінальному провадженні; заявлення цивільного позову у

кримінальному провадженні; застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також мети і підстав застосування запобіжних заходів і обставин, що враховуються при їх обранні; регламентації початку досудового розслідування; допиту малолітнього чи неповнолітнього потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні; порядку залучення експерта та проведення експертизи; вручення письмового повідомлення про підозру; закриття кримінального провадження; процедури розгляду питання про звільнення від кримінальної відповідальності; оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора під час досудового розслідування та права на оскарження; оскарження недотримання розумних строків під час досудового розслідування; ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування; здійснення підготовчого судового засідання та вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду; забезпечення учасникам судового провадження можливості ознайомитися з матеріалами кримінального провадження та судовими рішеннями після призначення справи до судового розгляду або постановлення ухвали про закриття кримінального провадження; наслідків неприбуття потерпілого, його представника в судове засідання; заходів до порушників порядку судового засідання; обрання, скасування або зміни запобіжного заходу в суді; застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження; меж судового розгляду; особливостей допиту малолітнього чи неповнолітнього потерпілого під час судового розгляду; судових дебатів; проголошення судового рішення; права потерпілого, правонаступника потерпілого, їх законного представника чи представника на апеляційне та касаційне оскарження; особливостей апеляційного оскарження окремих судових рішень; істотних порушень вимог кримінального процесуального закону та підстав для скасування судового рішення; підстав для призначення нового розгляду в суді першої інстанції; судових рішень, які можуть бути оскаржені у касаційному порядку; змісту та наслідків укладення та затвердження угоди про визнання винуватості; підстав відмови суду в затвердженні угоди у кримінальному провадженні; питань, які вирішуються судом під час виконання вироків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, використовуються у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблематики правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному процесі;

правотворчій діяльності – для вдосконалення національного законодавства у сфері реалізації правозахисної комунікації потерпілим, його представником, законним представником, правонаступником, слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом (Лист Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 14.11.2022 р.);

правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності правоохоронних органів, суду та адвокатури щодо реалізації правозахисної комунікації у

кримінальному процесі (Акт про впровадження у практичну діяльність Ради адвокатів Одеської області від 22 листопада 2022 року);

навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів «Кримінальний процес», «Адвокатська діяльність в Україні», «Правознавство», спеціальних курсів «Складання кримінальних процесуальних документів під час досудового розслідування», «Сучасні проблеми кримінального процесуального права», «Правові системи сучасності», «Правове регулювання інформаційно-комунікаційних відносин», підготовчі робочі програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акти про впровадження наукових розробок у навчальну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 14 лютого 2023 року, Одеського національного морського університету від 24 жовтня 2022 року, Міжнародного гуманітарного університету від 28 листопада 2022 року, Національного університету «Одеська політехніка» від 18 жовтня 2022 року, Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 29 листопада 2022 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано авторкою самостійно. Наукові результати та висновки отримані дисертанткою на підставі особистих досліджень. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету, міжкафедральному засіданні кафедр кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету.

Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 20 травня 2023 р.); «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.); «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (до 10-ї річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України, м. Одеса, 9 грудня 2022 року); «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права, м. Одеса, 17 червня 2022 року); «Забезпечення державної безпеки в умовах воєнного стану» (м. Луцьк, 27 травня 2022 року); «Причорноморські публічно-правові читання» (м.

Миколаїв, 10-12 вересня 2021 року); «Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи» (до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна) (м. Одеса, 20 листопада 2021 року); «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 1-2 квітня 2021 року); «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру» (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України) (м. Одеса, 21 травня 2021 року); «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (м. Харків, 6-7 листопада 2020 року); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 року); «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 року); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 року); «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 року); «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє» (м. Одеса, 17 листопада 2018 року); «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови» (м. Одеса, 16 червня 2018 року); «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 28 березня 2018 року); «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 року); а також Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теорія та практика кримінального процесуального доказування» (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року); «Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства» (до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна) (м. Одеса, 21 квітня 2017 року).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені в одноособовій монографії «Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України», 2 колективних монографіях «Щодо «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві: право на комунікацію» та «Потерпілий в кримінальному провадженні: щодо забезпечення права на процесуальну комунікацію», 23 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 3 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях (Web of Science Core Collection), а також 25 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 5 розділів, що містять 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (441 найменування, що становить 50 сторінок), додатків (99 сторінок). Загальний обсяг дисертації становить 544 сторінки, з яких основний зміст – 366 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зазначається зв'язок обраної теми з планами науково-дослідних робіт, формулюються мета і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет, використані методи

дослідження, викладено наукову новизну роботи, висвітлено практичне значення й апробацію результатів дослідження, вказані публікації за темою дослідження.

Розділ 1 «Теоретичні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів, в яких визначається поняття кримінально-процесуальної комунікації, а також досліджуються поняття, форми, види та основні категорії правозахисної комунікації потерпілого.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробленості проблеми правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні»* класифіковано наявні доктринальні положення щодо галузевих проблем, дотичних до правозахисної комунікації потерпілого на такі групи: по-перше, наукові дослідження щодо надання потерпілому права на професійну правничу допомогу, зокрема, на безоплатну правничу допомогу; по-друге, роботи, присвячені питанням правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права; по-третє, наукові праці, в яких досліджується право потерпілого на відшкодування (компенсацію) завданої кримінальним правопорушенням шкоди; по-четверте, наукові дослідження, присвячені питанням теорії та методології правового захисту особи в кримінальному процесі; по-п'яте, наукові праці, в яких різносторонньо досліджується процесуальний статус потерпілого як учасника кримінального провадження на різних стадіях процесу; по-шосте, роботи, зосереджені на проробці особливостей захисту прав та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; по-сьоме, наукові праці щодо розвідки здійснення медіації у кримінальному провадженні.

У підрозділі 1.2 *«Комунікативна парадигма у кримінально-процесуальній доктрині та поняття правозахисної комунікації потерпілого»* зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство містить інформацію, матеріальними засобами збереження якої є джерела кримінального процесуального права, серед яких і Конституція України, і КПК України, і прецедентна практика ЄСПЛ, і рішення Конституційного Суду України, і практика Верховного Суду. Комунікація, за допомогою якої реалізується кримінально-процесуальна діяльність та правотворчий процес у сфері кримінального судочинства, забезпечує передачу, обробку, трансформацію даної інформації з метою її ефективного використання учасниками кримінального провадження та іншими суб'єктами кримінально-процесуальної комунікації до, під час та після застосування галузевої норми права. Правозахисна комунікація потерпілого забезпечує трансформацію інформації в такі форми кримінально-процесуальної активності жертви кримінального правопорушення, метою яких має бути захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що необхідність правозастосовного тлумачення кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію, продиктована: прогалинами кримінально-процесуального

законодавства (початковими (первісними), подальшими (наступними), навмисними); колізіями кримінально-процесуального законодавства; оцінними поняттями у кримінально-процесуальному законодавстві; юридико-технічними помилками у кримінально-процесуальному законодавстві; ступенем правової регламентованості композиційної побудови кримінально-процесуальної норми; зверненням до лінгвістичних структурних елементів кримінально-процесуальної норми.

У підрозділі 1.3 «Форми, види та основні категорії правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні» встановлено, що правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні реалізується шляхом прояву кримінально-процесуальної активності в процесі, а остання виступає каталізатором початку, зміни або припинення кримінальних процесуальних правовідносин.

Сутність форм правозахисної комунікації потерпілого розкривається на прикладах. Зокрема, письмовою формою комунікації потерпілого є звернення із заявою про кримінальне правопорушення або пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні; електронною – подання процесуальних документів в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів); усною – виголошення промови у судових дебатах або висловлення репліки; змішаною – надання показань під час досудового та судового провадження; дистанційною – здійснення судового провадження у режимі відеоконференції; конклюдентною – повторне неприбуття в судове засідання у встановленому КПК порядку, що прирівнюється до відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням (ч. 6 ст. 340 КПК).

Розділ 2 «Правові основи правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів та присвячений дослідженню права потерпілого на представництво, здійсненню представництва за призначенням та виокремленню випадків обов'язкової участі представника потерпілого, його правонаступника (фізичних осіб) у кримінальному провадженні.

У підрозділі 2.1 «Забезпечення права потерпілого на представництво як основа реалізації правозахисної комунікації у кримінальному провадженні» доведено, що правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні може бути реалізована, насамперед, шляхом забезпечення права потерпілого на представництво у тому розумінні представництва, що забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу, зокрема, безоплатну.

Наголошено на необхідності запровадження жертвоорієнтованого підходу (victim centred approach), який передбачає, що захист прав і законних інтересів потерпілого має посідати більш пріоритетне місце у кримінальному процесі. Такий підхід обумовлює унікальність права на представництво потерпілого, продиктовану її подвійною значимістю, що поєднує правореалізаційні та

правозахисні начала у змагальному кримінальному провадженні, де сторона захисту та потерпілий – два рівновіддалені полюси.

Цим обґрунтовуються пропозиції до пп. 13, 13¹ ч. 1 ст. 7, ст. 11¹, ст. 20 КПК України в аспекті регламентації галузевих засад забезпечення права на захист та представництва у кримінальному провадженні і забезпечення права потерпілого на захист від вторинної віктимізації.

У підрозділі 2.2 «Випадки обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) та залучення представника для здійснення представництва за призначенням у кримінальному провадженні як види правозахисної комунікації» наводяться результати проведеного дисертантом анкетування щодо нинішнього стану забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні, що оцінюється респондентами як: 1) критичний, права забезпечені недостатньо (58%), 2) права забезпечені частково, механізм реалізації окремих прав не передбачений КПК (36%), 3) відмінний, права забезпечені повністю (6%). 95% опитаних однозначно погодились щодо необхідності визнання потерпілого суб'єктом права на безоплатну правничу допомогу у кримінальному провадженні, якщо він не має змоги залучити представника, або якщо він вилічить таке бажання, або якщо до такого переконання прийшли слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, вказавши, зокрема, на необхідність чітко визначити у законі випадки надання такої правничої допомоги жертві кримінального правопорушення.

Запропоновано закріпити у КПК такі випадки обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні: 1) щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 2) щодо осіб, які стали жертвою кримінального правопорушення у віці до 18 років – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які на момент вчинення щодо них кримінального правопорушення або під час здійснення кримінального провадження були визнані недієздатними або обмежено дієздатними – з моменту визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною; 4) щодо осіб, які внаслідок психічних розладів чи фізичних вад (сліпі, глухі, німі тощо), важкого фізіологічного чи психологічного стану не здатні повною мірою реалізовувати свої права – з моменту встановлення цих розладів, вад чи станів; 5) щодо осіб похилого віку (старше 60-ти років) – з моменту досягнення цього віку; 6) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження – з моменту встановлення цього факту; 7) у разі укладення угоди про примирення – з моменту ініціювання укладення угоди, та у разі невиконання угоди про примирення – з моменту звернення потерпілого з клопотанням про скасування вироку; 8) у разі вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – з моменту звернення потерпілого з клопотанням

про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання вироку; 9) у разі укладення угоди про визнання винуватості (у провадженнях, де передбачена письмова згода потерпілого) – з моменту ініціювання укладення угоди; 10) у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення або зміни державного обвинувачення – перекваліфікації на менш тяжке кримінальне правопорушення чи зменшення обсягу обвинувачення – з моменту надання потерпілим, правонаступником потерпілого згоди підтримувати обвинувачення в суді чи підтримувати обвинувачення у раніше пред’явленому обсязі; 11) у разі визнання судом недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються, під час судового розгляду – з моменту ініціювання такої процедури у судовому засіданні; 12) щодо осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 13) щодо осіб, які мають статус ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України – з моменту набуття цього статусу чи встановлення факту смерті (загибелі); 14) у разі здійснення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану – з моменту введення воєнного стану.

Вказано на необхідність нормативного закріплення таких випадків залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом представника для здійснення представництва у кримінальному провадженні за призначенням: якщо участь представника є обов’язковою, а потерпілий, його законний представник, правонаступник не залучив представника; якщо потерпілий, його законний представник, правонаступник заявив клопотання про призначення адвоката для здійснення представництва за призначенням, зокрема, із числа вказаних ним осіб, якщо такого вони не можуть залучити самостійно через відсутність коштів або з інших об’єктивних причин; якщо слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий, його законний представник, правонаступник не залучив його.

Розділ 3 «Правозахисна комунікація потерпілого на досудовому розслідуванні» складається з п’ятих підрозділів та присвячений аналізу проблем забезпечення правозахисної комунікації потерпілого під час досудового провадження.

У підрозділі 3.1 *«Психологічний стан та невербальні комунікативні прояви жертви кримінального правопорушення»* вказується на необхідність забезпечення права потерпілого на захист від вторинної віктимізації та здійснення заходів щодо відновлення психічного здоров’я жертв кримінального правопорушення з огляду на те, що страх і негативні емоційні переживання здатні заподіяти не тільки психічні та моральні страждання, але і фізичні (соматичні) захворювання.

Зазначено, що невербальні комунікативні прояви потерпілого (емоційно-поведінкові реакції) прямо пов'язані з його психологічним, психічним та фізіологічним станом, зумовленим завданою йому кримінальним правопорушенням шкодою, виступають невербальною формою правозахисної комунікації потерпілого, що може бути реалізована шляхом створення спеціальних конфіденційних служб підтримки потерпілих (СПП) в структурі Координаційного центру з надання правничої допомоги, його територіальних відділень при Міністерстві юстиції України з метою надання їм доступу, зокрема, до безкоштовної психологічної допомоги.

У підрозділі 3.2 «Комунікативні проблеми визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні» вказано на існуючі комунікативні бар'єри процедури набуття особою статусу потерпілого у кримінальному провадженні. Аргументовано необхідність закріплення права потерпілого отримати пам'ятку про права та обов'язки, передбачені КПК, та отримати роз'яснення своїх прав та обов'язків негайно після визнання потерпілим (п. 1 ч. 1 ст. 56 КПК); отримувати копію постанови про визнання його потерпілим / копію постанови про відмову у визнанні потерпілим або копію постанови про залучення до провадження як потерпілого / копію постанови про відмову у залученні до провадження як потерпілого не пізніше 24 годин з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення до провадження як потерпілого (п. 1² ч. 2 ст. 56 КПК); збирати та подавати докази (п. 3 ч. 2 ст. 56 КПК); оскаржити бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невизнанні особи потерпілою, правонаступником потерпілого після подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або залучення до провадження як потерпілого, правонаступника потерпілого, у незалученні представника для здійснення представництва за призначенням (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК).

Зазначено, що правонаступником потерпілого у кримінальному провадженні може бути адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Констатовано, що реалізація правозахисної комунікації ускладнюється невіднесенням кримінальним процесуальним законом визнання особи потерпілим у кримінальному провадженні до повноважень слідчого судді. Тому пропонується вказати, що слідчий, дізнавач, прокурор мають визнати особу потерпілою та вручити пам'ятку про процесуальні права та обов'язки, якщо слідчий суддя виносить ухвалу про скасування постанови слідчого, дізнавача, прокурора про відмову у визнанні потерпілим, правонаступником потерпілого.

У підрозділі 3.3 «Особливості комунікації потерпілого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування» досліджено проблематику початку досудового розслідування за ініціативи потерпілого; проведення експертизи за ініціативою потерпілого; обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення

кримінального провадження за ініціативи потерпілого; проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування за ініціативи малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого; з'ясування думки потерпілого при зверненні до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; збирання доказів потерпілим шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; здійснення допиту потерпілого, його правонаступника під час досудового розслідування у судовому засіданні за їх ініціативою; забезпечення реалізації права потерпілого на процесуальну комунікацію у зв'язку з врученням письмового повідомлення про підозру та складанням обвинувального акту.

Обґрунтовано необхідність закріплення права потерпілого знати сутність підозри та обвинувачення, ініціювати обрання, зміну запобіжного заходу щодо підозрюваного, обвинуваченого, бути повідомленим про час, місце судового засідання та брати у ньому участь, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження, а також закінчення досудового розслідування (п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК); отримувати копію постанови про початок досудового розслідування або копію постанови про відмову у початку досудового розслідування не пізніше 24 годин з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення (п. 1^а ч. 2 ст. 56 КПК); отримувати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань (п. 2^а ч. 2 ст. 56 КПК).

У підрозділі 3.4 «Комунікативна позиція потерпілого щодо відшкодування (компенсації) йому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» вказується на існування прогалини галузевого законодавства, пов'язаної з невизначенням випадків та порядку компенсації потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Відтак є необхідним прийняття Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за рахунок Державного бюджету», розроблення Державної програми допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень в Україні та створення у її рамках Компенсаційного фонду допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень, що реально забезпечував би вимогу закону щодо компенсації шкоди потерпілому у кримінальному провадженні, якщо впродовж визначеного законом строку з моменту її виникнення компетентними державними органами не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або така особа є неплатоспроможною.

Забезпеченню законних інтересів потерпілого-юридичної особи у кримінальному провадженні слугуватиме вказівка у законі на шкоду

немайнового характеру поряд із майновою шкодою, що може бути заподіяна такій особі внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У підрозділі 3.5. «Комунікативні проблеми оскарження потерпілим недотримання розумних строків кримінального провадження» зазначається, що комунікативні проблеми оскарження потерпілим недотримання розумних строків кримінального провадження пов'язані з невстановленням чітких строків судового розгляду кримінального провадження та невизначенням підстав їх продовження залежно від обставин та складності провадження; неможливістю реалізації права потерпілого на компенсацію шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, через необґрунтовану тривалість судочинства.

Пропонується передбачити, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку, судове провадження у першій інстанції щодо відносно нескладного кримінального провадження – протягом шести місяців, щодо складного – протягом дванадцяти місяців, щодо особливо складного – протягом вісімнадцяти місяців, щодо винятково складного – протягом двадцяти чотирьох місяців; строки судового провадження у першій інстанції можуть бути продовжені за ухвалою суду, яка підлягає оскарженню в апеляційному порядку; а також визначити поняття «відносно нескладне кримінальне провадження», «складне кримінальне провадження», «особливо складне кримінальне провадження» та «винятково складне кримінальне провадження».

З'ясовано, що комунікація потерпілого щодо оскарження недотримання розумних строків кримінального провадження покращується внаслідок регламентації права потерпілого заявляти клопотання про необхідність здійснення кримінального провадження або окремих процесуальних дій у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК, а також права потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування до повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Розділ 4 «Правозахисна комунікація потерпілого під час судового провадження» складається з трьох підрозділів та присвячений аналізу проблем забезпечення правозахисної комунікації потерпілого під час судового провадження.

У підрозділі 4.1 «Проблеми комунікації потерпілого у підготовчому судовому провадженні» зазначається, що право потерпілого на процесуальну комунікацію має бути забезпечено, зокрема, чіткою вказівкою на можливість визнання особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди, потерпілою у кримінальному провадженні під час підготовчого судового засідання, оскаржити ухвалу про відмову у визнанні потерпілим.

Підкреслено, що дослідження реалізації правозахисної комунікації потерпілого вказує на проблемність ознайомлення потерпілого з матеріалами кримінального провадження у разі його закриття з метою оскаржити

відповідне рішення. Тому пропонується після призначення справи до судового розгляду або постановлення ухвали про закриття кримінального провадження зобов'язати головуючого забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, а також судовими рішеннями, якщо вони про це заявлять клопотання.

Наголошено на необхідності дослідження матеріалів досудового провадження під час підготовчого судового засідання, коли є можливим закінчити його постановленням судового рішення по суті. Для реалізації правозахисної комунікації потерпілого передбачається його право подати суду матеріали досудового розслідування, речі і документи, які мають значення для обґрунтування клопотань, прийняття рішень, передбачених ч. 3 ст. 314 КПК.

У підрозділі 4.2 «Комунікація потерпілого під час судового розгляду в суді першої інстанції» досліджено комунікативні бар'єри щодо реалізації правозахисної комунікації потерпілого під час судового розгляду. З метою подолання «комунікативної нерівності» між учасниками судового провадження та забезпечення рівновіддаленості суду від них, можливості відстоювання потерпілим своєї комунікативної позиції під час судового розгляду пропонується: обов'язковість участі представника потерпілого, його правонаступника (фізичних осіб) у кримінальному провадженні у разі визнання судом недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються, під час судового розгляду з моменту ініціювання такої процедури у судовому засіданні; відкладення судового розгляду, визначення дати, часу та місця проведення нового засідання, якщо в судове засідання не прибув за повідомленням представник потерпілого у кримінальному провадженні, де його участь є обов'язковою, а також порушення питання про відповідальність адвоката, який не прибув, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати його до дисциплінарної відповідальності, якщо причина неприбуття є неповажною; обрання потерпілим протягом трьох днів собі іншого представника, якщо подальша участь у судовому провадженні представника неможлива; відкладення судового розгляду на необхідний для з'явлення представника строк або одночасно з відкладенням судового розгляду залучення представника для здійснення представництва за призначенням, якщо у кримінальному провадженні, де участь представника є обов'язковою, неприбуття в судове засідання представника, обраного потерпілим, протягом трьох днів неможливе; залучення представника для здійснення представництва за призначенням і відкладення судового розгляду на строк, необхідний для його підготовки до представництва, якщо потерпілий, його правонаступник чи законний представник, яких видалено із зали судового засідання, не представлені представником.

У підрозділі 4.3 «Специфіка комунікації потерпілого у судовому провадженні з перегляду судових рішень» зазначається, що правозахисну комунікацію жертва кримінального правопорушення може реалізувати, будучи суб'єктом права на апеляційне та касаційне оскарження, і як сторона кримінального

провадження (потерпілий у випадку, передбаченому ст. 340 КПК), і як учасник кримінального провадження (при подачі потерпілим апеляційної та касаційної скарги з метою захисту приватних інтересів), і як інша особа, інтересів якої стосується судове рішення, що оскаржується. Підкреслюється несприятлива залежність комунікативної позиції потерпілого в апеляційному та касаційному провадженні від наслідків правової позиції, яку він обстоював у суді першої інстанції, що звужує право потерпілого на правозахисну комунікацію, та вказується на необхідність подолати відповідні комунікативні бар'єри, відмовившись від вказівки законодавця на «межі вимог, заявлені в суді першої інстанції», що перешкоджає реалізації права потерпілого на оскарження.

Встановлено існування «комунікативної нерівності» між учасниками судового провадження під час перегляду судових рішень, що проявляється, зокрема, у неможливості прийняття судом апеляційної або касаційної інстанції рішення на користь потерпілого, правонаступника потерпілого за умов, що ними апеляційна чи касаційна скарга не подавалась, а також можливості погіршення правового становища потерпілого, його правонаступника навіть за умов, якщо ними подавалась апеляційна чи касаційна скарга.

Запропоновано закріпити у КПК такі підстави для призначення нового розгляду у суді першої інстанції як здійснення судового провадження за відсутності представника потерпілого, участь якого є обов'язковою, та незаконна чи необґрунтована відмова суду першої інстанції у залученні до провадження як потерпілого, правонаступника потерпілого.

Розділ 5 «Правозахисна комунікація потерпілого в особливих порядках кримінального провадження» складається з чотирьох підрозділів та присвячений аналізу проблем забезпечення правозахисної комунікації потерпілого в особливих порядках кримінального провадження.

У підрозділі 5.1 «Комунікативна позиція потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод» досліджуються проблеми забезпечення правозахисної комунікації потерпілого під час вирішення питання про затвердження судом угоди про примирення і угоди про визнання винуватості та вказується на: відсутність письмової згоди потерпілого чи потерпілих на укладення угоди про визнання винуватості, якщо у провадженні беруть участь останні, як на підставу для відмови в затвердженні судом такої угоди; необхідність з'ясування думки потерпілого чи потерпілих щодо розуміння наслідків затвердження угоди про визнання винуватості, письмову згоду на укладення якої він дає; обов'язковість зазначення в угоді про визнання винуватості, письмову згоду на укладення якої дає потерпілий чи потерпілі, розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строку їх вчинення.

Зазначено, що одним з питань, які вирішуються судом під час виконання вироків (ст. 537 КПК) може бути питання про розгляд угоди за результатами

медіації. Медіація у кримінальному провадженні визначається, зокрема, як різновид правозахисної комунікації потерпілого та альтернатива врегулювання кримінально-правового конфлікту, спосіб компенсації шкоди, заподіяної потерпілому кримінальним правопорушенням.

У підрозділі 5.2 «Особливості комунікації потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення» досліджуються поняття «підтримання потерпілим приватного обвинувачення» (як окремої форми кримінального провадження) і «кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» та специфіка здійснення останнього співвідносно з окремими положеннями кримінального процесуального закону (ст. 214 та ст. 477 КПК), що обумовлює віднесення процесуального порядку здійснення кримінального провадження, регламентованого главою 36 КПК, до приватно-публічного за своєю правовою природою.

Обґрунтовується, що кримінальним провадженням у формі приватно-публічного обвинувачення є таке провадження, яке може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого, а у визначених законом випадках – його представника, законного представника, правонаступника або самостійно слідчим, дізнавачем, прокурором щодо кримінальних правопорушень, передбачених КПК.

Доведено необхідність закріплення положення, згідно з яким слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розпочати досудове розслідування, якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 477 КПК, та внаслідок кримінального правопорушення померла або перебуває у такому фізіологічному чи психологічному стані, що унеможливило подання нею заяви, і відповідна заява не подана правонаступником, близькими родичами чи членами сім'ї такої особи (наприклад, домашнє насильство, коли комунікативні особистісні характеристики жертви кримінального правопорушення стоять на заваді її кримінально-процесуальній активності як психологічні бар'єри).

З метою реалізації права потерпілого на правозахисну комунікацію, що означає забезпечення права впливати на рух кримінального провадження, підкреслено необхідність: з'ясування позиції потерпілого щодо продовження або припинення провадження за новим обвинуваченням у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 477 КПК, якщо в ході кримінального провадження з'ясується помилковість попередньої кваліфікації, а дійсна кваліфікація вказує на належність даного провадження до категорії приватних; роз'яснення головуючим права потерпілого залучити представника, якщо прокурор відмовився від підтримання обвинувачення, а потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення, відкладення розгляду не менше ніж на сім днів для надання можливості потерпілому підготуватися до підтримання обвинувачення в суді з правом клопотати про продовження чи скорочення цього строку.

У підрозділі 5.3 «Специфіка правозахисної комунікації неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні» вказується на обов'язковість участі представника неповнолітнього потерпілого особою, яка має право бути захисником, з метою надання професійної правничої допомоги, необхідність розширення переліку випадків, коли суд може прийняти рішення про розгляд кримінального провадження у закритому засіданні, включивши до нього розгляд кримінального провадження, в якому потерпілим є неповнолітній, а також розширення змісту спеціалізації суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, включивши до неї кримінальні провадження, в яких беруть участь неповнолітні потерпілі.

Наголошено, що у випадках загрози вторинної віктимізації, ризику завдання психологічної, емоційної, фізичної шкоди малолітньому чи неповнолітньому свідку чи потерпілому, їх допит слід проводити з дотриманням правил, передбачених ст. 225 КПК.

У підрозділі 5.4 «Забезпечення права потерпілого на правозахисну комунікацію у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану» обґрунтовується необхідність обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні у разі здійснення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану (з моменту введення воєнного стану) та щодо осіб, які мають статус ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України (з моменту набуття цього статусу чи встановлення факту смерті (загибелі)).

Підкреслено, що потреба в посиленні комунікативних гарантій прав потерпілого і забезпеченні його правозахисної комунікації у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану вказує на крайню необхідність створення й функціонування Компенсаційного фонду допомоги потерпілим та передбачення в його рамках компенсації шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, зумовлених веденням в Україні воєнних дій.

Відзначено, що до переваг онлайн-медіації у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану як різновиду правозахисної комунікації потерпілого слід віднести зменшення навантаження на судову систему, можливість протягом розумного строку вирішити спір та виконати угоду за результатами медіації, враховуючи можливу зміну територіальної підсудності і безпекову ситуацію в поєднанні з доступом до правосуддя, можливу зміну місця проживання учасників кримінального провадження, їх вимушену міграцію за кордон.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено узагальнення і шляхи розв'язання важливої науково-прикладної проблеми, сутність якої полягає у формуванні теоретичних, правових та праксеологічних засад правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні, що відображається у наступних висновках:

1. Дослідження стану наукової розробленості проблеми правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні переконливо вказує на відсутність до цього часу у вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині відповідної цілісної системи поглядів, розуміння явищ і процесів, пов'язаних із забезпеченням прав потерпілого від кримінального правопорушення шляхом забезпечення його правозахисної комунікації. Досі нерозробленими залишалися питання комплексного розгляду понять комунікації у кримінальному процесуальному праві, права потерпілого на процесуальну комунікацію, правозахисної комунікації потерпілого, її форм та видів, поняття комунікативної рівності, комунікативних гарантій, комунікативних бар'єрів, а також правозастосовного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію, в площині концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні.

2. Існування та значення комунікативної парадигми у кримінально-процесуальній доктрині обґрунтовується еволюційними потребами розвитку теорії і практики кримінального процесу та формування сучасного «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві на основі жертвоорієнтованого підходу (victim centred approach).

Основними векторами побудови комунікативної парадигми у кримінально-процесуальній доктрині є галузеве визначення поняття комунікації у широкому і вузькому розумінні, права на процесуальну комунікацію і права потерпілого на правозахисну комунікацію, введення в доктринальний обіг відповідних наукових категорій та розкриття їх змісту і значення у кримінальному провадженні.

3. Поняття правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні розкривається крізь призму дослідження її форм та видів, а також таких основних категорій, якими є комунікативна рівність, комунікативні бар'єри, комунікативні гарантії, кримінально-процесуальна активність, комунікативна позиція.

Форма правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні – це зовнішнє вираження реалізації прав потерпілого, процедурно передбачених кримінальним процесуальним законом, що є організаційним обумовленням існування цих прав.

Види правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні як її структурні складники є логічно упорядкованими способами реалізації форм правозахисної комунікації, що узгоджуються із законодавчо регламентованими правами потерпілого та обумовлюють їх.

Галузеві цінності, закладені в основі кримінальних процесуальних норм, що визначають право потерпілого на процесуальну комунікацію, наповнюють його процесуальний статус ціннісним змістом. Комунікативна рівність у цьому розумінні покликана відновлювати та контролювати комунікативний баланс «цінність-антицінність», «праводекларування-правозабезпечення».

4. Одним із основних напрямків вдосконалення правових основ правозахисної комунікації потерпілого є забезпечення права потерпілого на представництво та захист від вторинної віктимізації на рівні основоположних галузевих засад кримінального провадження.

Запропоновано закріпити у КПК засаду забезпечення права на захист та представництво у авторській редакції (ст.ст. 7, 20 КПК), вказавши, що право потерпілого, його правонаступника на представництво полягає у наданні їм можливості користуватися правничою допомогою представника та у випадках, передбачених КПК або законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги, наданні їм безоплатної правничої допомоги за рахунок держави.

Окремо пропонується регламентувати засаду забезпечення права потерпілого на захист від вторинної віктимізації (ст. 11¹ КПК), вказавши, що під час кримінального провадження повинен бути забезпечений захист потерпілого, його правонаступника від вторинної віктимізації, ризику завдання психологічної, емоційної, фізичної шкоди; у разі необхідності відповідні заходи повинні включати заходи забезпечення безпеки потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника, членів сім'ї та близьких родичів.

5. Дослідження проблеми обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні як виду правозахисної комунікації потерпілого підтверджує необхідність законодавчої регламентації виключних випадків представництва потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб), а також здійснення представництва потерпілого за призначенням у кримінальному провадженні.

Тому слід доповнити чинний КПК України окремою статтею 58¹ «Обов'язкова участь представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб)», а також окремою статтею 58² «Залучення представника слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення представництва за призначенням», вказавши відповідно на випадки обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) та на випадки залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом представника для здійснення представництва у кримінальному провадженні за призначенням.

6. Обов'язковою складовою забезпечення правозахисної комунікації потерпілого на досудовому розслідуванні повинна стати необхідність урахування психологічного стану та невербальних комунікативних проявів жертви кримінального правопорушення, що праксеологічно втілюватиметься у таких напрямках: забезпечення прав і свобод потерпілого під час кримінального провадження, незагрозливого для здоров'я існування, а також здійснення заходів щодо відновлення психічного здоров'я жертв кримінальних правопорушень; створення конфіденційних служб підтримки потерпілих з метою надання доступу потерпілим, а також членам їх сімей відповідно до їхніх конкретних потреб та ступеня шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, до безкоштовної психологічної, медичної, соціально-

реабілітаційної, консультаційно-правової та медіаційної допомоги, тобто здійснення цілеспрямованої та комплексно-реабілітаційної підтримки жертв кримінальних правопорушень відразу після вчинення останніх; залучення потерпілим експерта на договірних умовах для проведення психологічної експертизи емоційного стану потерпілого з метою доказування заподіяння йому моральної шкоди кримінальним правопорушенням.

7. Розв'язанню комунікативних проблем набуття особою процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні сприятиме внесення до КПК таких положень:

визначення поняття потерпілого як фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано моральної, фізичної та/або майнової шкоди або щодо якої створена загроза заподіяння такої шкоди, юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням чи суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або немайнової шкоди або щодо якої створена загроза заподіяння такої шкоди (ст. 55 КПК);

обов'язку слідчого, дізнавача, прокурора визнати особу потерпілим, якщо їй кримінальним правопорушенням або суспільно небезпечним діянням завдано шкоди, але вона не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а також надати такій особі копію постанови про визнання потерпілим чи про відмову у визнанні потерпілим не пізніше 24 годин з моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення до провадження як потерпілого (ст. 55 КПК);

обов'язку слідчого, дізнавача, прокурора розпочати досудове розслідування, якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 477 КПК, та внаслідок кримінального правопорушення померла або перебуває у стані, що унеможливує подання нею заяви, і відповідна заява не подана правонаступником, близькими родичами чи членами сім'ї такої особи; обов'язку слідчого, дізнавача, прокурора невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомити про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, винести постанову про початок досудового розслідування та розпочати його або постанову про відмову у початку досудового розслідування, а також надати потерпілому витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань та копію постанови про початок/відмову у початку досудового розслідування (ст. 55 КПК, ст. 214 КПК).

8. Вдосконаленню комунікації потерпілого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування слугуватиме закріплення права потерпілого протягом кримінального провадження ініціювати обрання, зміну запобіжного заходу щодо підозрюваного, обвинуваченого та доповнити, змінити або відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу, а також

уточнення одного з передбачених законодавцем ризиків щодо незаконного впливу на потерпілого та членів його сім'ї і близьких родичів (ст. 56, 132, 176-178, 184-186, 193, 194, 199, 200 КПК); надання тимчасового доступу до речей і документів потерпілому, його представнику чи законному представнику, правонаступнику та оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у тимчасовому доступі до речей і документів (ст. 159, 160, 163, 166, 309 КПК); можливість реалізації права конфронтації у кримінальному провадженні за участю малолітнього або неповнолітнього потерпілого (ст. 224 КПК); депонування показань потерпілого з метою його захисту від вторинної віктимізації (ст. 225 КПК); права потерпілого самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової, а також право потерпілого звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи, у тому числі, якщо потерпілий, його представник, законний представник, правонаступник не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин (ст. 242-245 КПК); вручення копії письмового повідомлення про підозру потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику не пізніше 24 годин з моменту його складання слідчим, дізнавачем або прокурором (ст. 278 КПК); роз'яснення потерпілому можливої підстави звільнення від кримінальної відповідальності та наслідки її застосування (ст. 285 КПК); надіслання копії ухвали про закриття кримінального провадження та звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику (ст. 288 КПК); можливість оскарження бездіяльності слідчого, дізнавача, прокурора під час досудового розслідування, що полягає у невизнанні особи потерпілим, правонаступником потерпілого після подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення/ залучення до провадження як потерпілого, правонаступника потерпілого (ст. 303 КПК); можливість оскарження потерпілим, його представником чи законним представником, правонаступником рішення слідчого, дізнавача, прокурора про початок/відмову у початку досудового розслідування (ст. 303 КПК).

9. Розгляд комунікативних позицій потерпілого щодо компенсації йому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, переконливо свідчить про необхідність прийняття Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за рахунок Державного бюджету», передбачити у його структурі положення щодо поширення дії закону на потерпілого, його правонаступника; розміру та порядку компенсації шкоди, завданої потерпілому, його правонаступнику, внаслідок вчинення злочину, якщо впродовж визначеного законом строку з моменту її виникнення компетентними державними органами не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або така особа є неплатоспроможною; поширення дії закону на компенсацію моральної шкоди (як разовий платіж); обов'язку слідчого, прокурора роз'яснити

потерпілому, його правонаступнику право на звернення з вимогою про компенсацію завданої шкоди за рахунок Державного Бюджету у передбачених законом випадках; здійснення компенсації із спеціального Компенсаційного фонду допомоги потерпілим, що утворюється при Міністерстві юстиції України за рахунок донорських коштів, частини доходів Державного Бюджету від сплати державного мита та інших надходжень, конфіскації активів, стягнення в дохід держави активів у кримінальному провадженні, примусової реалізації майна тощо; недопущення відмови у виплаті потерпілому коштів з Компенсаційного фонду допомоги через їх відсутність; здійснення таких виплат потерпілому відповідно до Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за рахунок Державного бюджету» та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

10. Розв'язанню комунікативних проблем, пов'язаних з оскарженням потерпілим недотримання розумних строків кримінального провадження, сприятиме закріплення права потерпілого заявляти клопотання про необхідність здійснення кримінального провадження або окремих процесуальних дій у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК (п. 6 ч. 2 ст. 56 КПК), встановлення більш чітких строків судового розгляду кримінального провадження з врахуванням його складності (ч. 1 ст. 318 КПК), а також оскарження прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування до повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 308 КПК).

Пропонується визначити, що відносно нескладним є кримінальне провадження щодо кримінального проступку чи нетяжкого злочину, в якому до двох обвинувачених, до двох потерпілих, до трьох свідків, до трьох однорідних та/або різнорідних злочинів; складним є кримінальне провадження щодо нетяжкого чи тяжкого злочину, в якому до п'яти обвинувачених, до п'яти потерпілих, до десяти свідків, до десяти однорідних та/або різнорідних злочинів; особливо складним є кримінальне провадження щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину, в якому до десяти обвинувачених, до двадцяти потерпілих, до тридцяти свідків, до двадцяти однорідних та/або різнорідних злочинів і для якого характерна обов'язкова участь захисника чи представника у випадках, передбачених КПК, вчинення злочину організованою групою, міжнародне співробітництво; винятково складним є кримінальне провадження щодо особливо тяжкого злочину, в якому більше десяти обвинувачених, більше двадцяти потерпілих, більше тридцяти свідків, більше двадцяти однорідних та/або різнорідних злочинів і для якого характерне вчинення злочину злочинною організацією, міжнародне співробітництво.

11. Вирішенню складних випадків комунікації потерпілого у підготовчому судовому провадженні слугуватиме встановлення строку на усунення недоліків

обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, який не може перевищувати п'яти днів з дня постановлення ухвали про їх повернення (ст. 314 КПК); прийняття рішення про визнання особи, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди, потерпілою у кримінальному провадженні (у випадках, передбачених КПК, правонаступником потерпілого) та оскарження ухвали про відмову у визнанні потерпілим (правонаступником потерпілого) (ст. 314 КПК); повідомлення та роз'яснення права потерпілого, правонаступника потерпілого заявити цивільний позов до початку судового розгляду, якщо у підготовчому судовому засіданні особа звертається з клопотанням про визнання потерпілим, правонаступником потерпілого у кримінальному провадженні і суд приймає відповідне рішення; задоволення судом клопотання потерпілого, правонаступника потерпілого, які набули відповідний процесуальний статус під час підготовчого судового засідання, про відкладення судового засідання з метою підготовки та подання цивільного позову (ст. 315 КПК); подання сторонами та іншими учасниками кримінального провадження до суду матеріалів досудового розслідування, речей і документів, які мають значення для обґрунтування клопотань учасників судового провадження, прийняття рішень, передбачених ч. 3 ст. 314 КПК (ст. 315 КПК); забезпечення учасникам судового провадження після призначення справи до судового розгляду або постановлення ухвали про закриття кримінального провадження можливості ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, а також судовими рішеннями, якщо вони про це заявили клопотання (ст. 317 КПК).

12. Комунікація потерпілого під час судового розгляду у суді першої інстанції покращиться внаслідок кримінально-процесуальної регламентації наслідків неприбуття у судові засідання представника потерпілого, відкладення судового розгляду та вжиття заходів до прибуття представника потерпілого до суду, якщо в судові засідання не прибув за повідомленням представник потерпілого у кримінальному провадженні, де його участь є обов'язковою (ст. 325 КПК); обов'язку суду залучити представника для здійснення представництва за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для його підготовки до представництва, якщо потерпілий, його правонаступник чи законний представник, яких видалено із зали судового засідання, не представлені представником (ст. 330 КПК); права потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника клопотати про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу щодо обвинуваченого в суді (ст. 331 КПК); права суду за клопотанням потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом (ст. 333 КПК); роз'яснення потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику права підтримувати

обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі, якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення (ст. 338 КПК); відкладення за клопотанням потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника судового розгляду для надання потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику можливості підготуватися до підтримання обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі (ст. 338 КПК); роз'яснення потерпілому, а у випадках, передбачених КПК, його представнику, законному представнику, правонаступнику права підтримувати обвинувачення в суді у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення (ст. 340 КПК), а також права залучити представника у разі висловлення згоди на підтримання обвинувачення в суді, після чого відкладення розгляду не менше ніж на сім днів для надання потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику можливості підготуватися до підтримання обвинувачення в суді (ст. 340 КПК); постановлення за клопотанням потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника вмотивованої ухвали про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливає його ідентифікацію та забезпечує можливість ставити запитання і слухати відповіді на них (ст. 352 КПК); повторного допиту свідка в тому самому або наступному судовому засіданні за клопотанням потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання стосовно обставин, щодо яких він не допитувався (ст. 352 КПК); права правонаступника потерпілого виступати у судових дебатах (ст. 364 КПК); вручення потерпілому копії судового рішення, яким суд закінчує судовий розгляд по суті, його рідною мовою або іншими мовами, якими він володіє, у перекладі, що засвідчений перекладачем (ст. 376 КПК).

13. Дослідження можливостей комунікації потерпілого, правонаступника потерпілого в судовому провадженні з перегляду судових рішень вказує на необхідність визнання потерпілого, правонаступника потерпілого, їх представника, законного представника суб'єктами права на апеляційне та касаційне оскарження окремо, коли у випадках, передбачених КПК, їх віднесено до сторони обвинувачення (у частині, що стосується інтересів потерпілого, правонаступника потерпілого, але в межах обвинувачення, що підтримувалося ними у суді першої інстанції) та окремо у частині, що стосується інтересів потерпілого, правонаступника потерпілого (ст. 393, 425 КПК); оскарження в апеляційному порядку потерпілим, його представником, законним представником вироку суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим з підстави ухвалення вироку за відсутності представника (ст. 394 КПК); оскарження в апеляційному

порядку потерпілим, його представником, законним представником вироку суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості з підстав: ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання, ухвалення вироку за відсутності представника, нероз'яснення наслідків укладення угоди, невиконання судом вимог, встановлених частинами шостою та сьомою статті 474 КПК (ст. 394 КПК); визнання істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, що веде до скасування судового рішення, здійснення судового провадження за відсутності представника, якщо його участь є обов'язковою (ст. 412 КПК); скасування судом апеляційної інстанції вироку чи ухвали суду першої інстанції і призначення нового розгляду у суді першої інстанції, якщо такий суд незаконно чи необґрунтовано відмовив у залученні до провадження як потерпілого, правонаступника потерпілого (ст. 415 КПК); оскарження потерпілим, його представником, законним представником у касаційному порядку вироку суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судового рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок з підстави ухвалення вироку за відсутності представника потерпілого, участь якого є обов'язковою (ст. 424 КПК).

14. Комунікативні позиції потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод покращаються у разі передбачення в КПК необхідності зазначення в угоді про визнання винуватості, письмову згоду на укладення якої дає потерпілий, розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, строку їх вчинення (ст. 472 КПК); наслідку для потерпілого укладення та затвердження угоди про визнання винуватості, яким є позбавлення права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про компенсацію шкоди (ст. 473 КПК); відсутності письмової згоди потерпілого чи потерпілих на укладення угоди про визнання винуватості, якщо у провадженні беруть участь потерпілий або потерпілі, як підстави для відмови в затвердженні угоди (ст. 474 КПК); права потерпілого (у разі невиконання угоди про примирення) і права прокурора та потерпілого (у разі невиконання угоди про визнання винуватості) звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку (ст. 476 КПК).

15. Особливості комунікації потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення допускають обґрунтовану можливість визначення у кримінальному процесуальному законі засади диспозитивності, вказавши, що кримінальне провадження у формі приватно-публічного обвинувачення розпочинається та здійснюється за правилами, передбаченими КПК (ст. 26 КПК), а у випадку, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, а потерпілий висловив згоду на підтримання

обвинувачення в суді, кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватно-публічного і здійснюється за процедурою приватно-публічного обвинувачення (ст. 340 КПК). Підставою для закриття кримінального провадження є відмова потерпілого, а у випадках, передбачених КПК, його представника, правонаступника, від обвинувачення у формі приватно-публічного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо злочину, пов'язаного з домашнім насильством (ст. 284 КПК).

16. Вирішенню проблем правозахисної комунікації неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні сприятиме здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі, якщо обвинуваченим чи потерпілим є неповнолітній (ст. 27 КПК); здійснення кримінального провадження, в якому неповнолітньою особою є потерпілий, суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ст. 31 КПК); допит малолітнього чи неповнолітнього потерпілого поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції (ст. 354 КПК); депонування показань малолітнього чи неповнолітнього потерпілого у випадках загрози вторинної віктимізації (ст. 354 КПК).

17. Проблемні аспекти комунікації потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану вирішуватимуться у випадку передбачення у КПК обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) в кримінальному провадженні у разі здійснення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану (з моменту введення воєнного стану), щодо осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування (з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого), а також щодо осіб, які мають статус ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України (з моменту набуття цього статусу чи встановлення факту смерті (загибелі)).

18. Комплексне дослідження права потерпілого на процесуальну комунікацію у розрізі комунікативної парадигми у кримінально-процесуальній доктрині дозволило запропонувати зміни до чинного кримінального процесуального законодавства, що у своїй сукупності забезпечують впровадження та ефективне функціонування концепції правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. Це, зокрема, зміни до:

а) Кримінального процесуального кодексу щодо: дефініції понять «правонаступник потерпілого», «сторони кримінального провадження», «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «досудове розслідування», «медіація у кримінальному провадженні», «угода за результатами медіації у кримінальному провадженні»,

«відносно нескладне кримінальне провадження», «складне кримінальне провадження», «особливо складне кримінальне провадження», «винятково складне кримінальне провадження» (ст. 3 КПК); залучення представника потерпілого для проведення окремої процесуальної дії (ст. 53 КПК); регламентації прав потерпілого протягом кримінального провадження, під час досудового розслідування та під час судового провадження в будь-якій інстанції (ст. 56 КПК); одночасної участі у кримінальному провадженні не більше п'ятох представників одного потерпілого (ст. 58 КПК); участі у кримінальному провадженні правонаступника потерпілого (ст. 59¹ КПК); участі у кримінальному провадженні законного представника потерпілого, правонаступника потерпілого (ст. 59 КПК); визначення поняття цивільного позивача у кримінальному провадженні (ст. 61 КПК); залучення перекладача та спеціаліста у кримінальному провадженні (ст. 68, 71 КПК); права потерпілого надати суду висновок експерта та клопотати про виклик експерта для допиту під час судового розгляду (ст. 101 КПК); пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні (ст. 128 КПК); регламентації загальних правил застосування заходів забезпечення кримінального провадження та загальних положень про запобіжні заходи (ст. 132, 176 КПК); заслуховування потерпілого або його правонаступника під час розгляду слідчим суддею клопотання про арешт майна (ст. 172 КПК); негайного вручення копії ухвали про арешт майна потерпілому, його правонаступнику при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення компенсації шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (ст. 173 КПК); права потерпілого, правонаступника потерпілого оскаржити судові рішення щодо арешту майна (ст. 173 КПК); обставин, що враховуються при обранні запобіжного заходу та клопотання слідчого, прокурора, потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника про застосування запобіжних заходів і порядку та строків його розгляду (ст. 178, 184, 186, 193 КПК); прав потерпілого під час застосування запобіжного заходу (ст. 194 КПК); клопотання слідчого, прокурора, потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника про зміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК); право потерпілого, його представника, законного представника, правонаступника клопотати про допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК); відбирання зразків для проведення експертизи потерпілим, його представником, законним представником, правонаступником (ст. 245 КПК); з'ясування думки та отримання письмової згоди потерпілого, його правонаступника у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри з перекваліфікацією діяння на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 477 КПК (ст. 279 КПК); відмови правонаступника потерпілого брати участь у кримінальному провадженні як підстави для закриття кримінального провадження (ст. 284

КПК); виключення вказівки про заборону надання суду інших документів до початку судового розгляду (ст. 291 КПК); прийняття у підготовчому судовому засіданні рішення про зупинення провадження у випадку встановлення підстав, передбачених ч. 1 ст. 335 КПК (ст. 314 КПК); з'ясування в учасників підготовчого судового засідання, чи мають вони намір оскаржити рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, надати заперечення проти ухвал слідчого судді згідно з правилами, передбаченими ч. 2, 3 ст. 303, ч. 3 ст. 309 КПК (ст. 314 КПК); вказівки на інші випадки відкладення судового засідання, передбачені КПК (ст. 322 КПК); сприяння потерпілому у забезпеченні явки перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, про виклик яких клопотав потерпілий, шляхом здійснення судового виклику (ст. 327 КПК); надання можливості потерпілому, його законному представнику, правонаступнику ознайомитися з доказами, які були досліджені, та з рішеннями, які були ухвалені за їх відсутності, та висловити думку щодо них у разі їх видалення із зали судового засідання тимчасово після повернення (ст. 330 КПК); права потерпілого клопотати про скорочення або продовження строку відкладення судового розгляду для надання потерпілому, його представнику, законному представнику, правонаступнику можливості підготуватися до підтримання обвинувачення в суді (ст. 340 КПК); повторного неприбуття в судове засідання не лише потерпілого, його правонаступника, але й їх представника як підстави для закриття кримінального провадження (ст. 340 КПК); права потерпілого на вступну промову чи відмову від неї під час судового розгляду (ст. 349 КПК); регламентації кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення, поняття кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення та початку кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення (глава 36 КПК, ст. 477, 478 КПК); права потерпілого звертатися до суду з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації (ст. 539 КПК); розгляду судом угоди за результатами медіації під час виконання вироку (ст. 537 КПК);

б) витягу з Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (п. 2 ч. 2) щодо вручення уповноваженою службовою особою органу (підрозділу) поліції пам'ятки про процесуальні права та обов'язки та роз'яснення відповідних прав та обов'язків особі, яка заявляє про кримінальне правопорушення, яким їй було завдано шкоди, а також роз'яснення права такої особи звернутися до конфіденційної служби підтримки потерпілих для безкоштовної психологічної, медичної, соціально-реабілітаційної, правничої, медіаційної допомоги;

в) Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо визнання потерпілого, його правонаступника у кримінальному провадженні суб'єктами права на безоплатну правничу допомогу у випадку залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом представника для здійснення представництва за призначенням, а також у випадку, коли участь представника потерпілого,

його правонаступника є обов'язковою відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (пп. 7¹, 8, 13¹ ч. 1 ст. 14, п. 5 ч. 1 ст. 17 Закону);

г) Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» щодо права потерпілого, його правонаступника на компенсацію матеріальної та/або моральної шкоди внаслідок незаконного невизнання особи потерпілою, правонаступником потерпілого, незаконної відмови у початку досудового розслідування, недотримання процесуальних, у тому числі розумних строків, під час здійснення кримінального провадження, незаконної відмови у залученні представника для здійснення представництва за призначенням, незаконного здійснення кримінального провадження за відсутності представника потерпілого, участь якого є обов'язковою, незаконної відмови у відкритті апеляційного або касаційного провадження чи повернення апеляційної або касаційної скарги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с. (Рецензії: Ковальчук С. О. Рецензія на монографію І. В. Ракіпової «Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України». *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(42). 2022. С. 122-124; Южно О. О. Чи вирішяться проблемні питання захисту прав потерпілого в сучасному національному кримінальному процесі? *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 300-301).

2. Ракіпова І. В. Щодо «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві: право на комунікацію. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації: колективна монографія. За заг.ред. Н. В. Мішиної. Львів-Торунь: Ліга-Прес. 2021. С. 435-464.

3. Мудрак І. В. Потерпілий в кримінальному провадженні: щодо забезпечення права на процесуальну комунікацію. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія/ За заг.ред. Ю. П. Аленіна; відп. за вип. І. В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 321-346.

Наукові статті у фахових виданнях:

4. I. Rakipova, A. Pidgorodynska, A. Melnyk. Concepts, Forms, Types and Main Categories of Human Rights Communication of the Victim in Criminal Proceedings. *Legal Horizons*. T. 16. № 1. 2023. P. 86-96. URL: <https://legalhorizons.com.ua/lh/issue/view/4/2> (Особистий внесок здобувача: визначено види, форми та основні категорії правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні)

5. I. Zahorodnii, A. Pidgorodynska, Rakipova I., K. Chernomorchenko, N. Chipko. The state of scientific development of the problem of human rights communication

of the victim in the criminal proceedings of Ukraine. *Legal Horizons*. № 1-4. 2022. С. 79-91. (Особистий внесок здобувача: досліджено випадки обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні)

6. Ракіпова І. В., Кузнецов О. М. Право потерпілого на медіацію у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. № 6. 2022. С. 62-68. (Особистий внесок здобувача: досліджено медіацію як вид правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні)

7. Ракіпова І. В., Черноморченко К. В. Неповнолітній потерпілий у кримінальному провадженні: забезпечення права на представництво та комунікацію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 74(6). 2022. С. 124-129. (Особистий внесок здобувача: розглянуто забезпечення права на представництво та комунікацію неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні)

8. Ракіпова І. В. Забезпечення права потерпілого на представництво в кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 4. С. 135-140. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/85/%E2%84%9664-2021>

9. Загородній В. С., Ракіпова І. В., Волошина В. К. Забезпечення обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні України. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 198-204. (Особистий внесок здобувача: розкрито питання забезпечення обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні)

10. Ракіпова І. В., Пожар В. Г. Специфіка комунікації потерпілого в апеляційному та касаційному провадженні: окремі проблеми. *Право і суспільство*. № 4. 2021. С. 217-225. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/4_2021/31.pdf (Особистий внесок здобувача: з'ясовано окремі проблеми комунікації потерпілого в апеляційному та касаційному провадженні)

11. Ракіпова І. В., Пожар В. Г. Комунікація потерпілого в судовому провадженні у першій інстанції: окремі питання. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 2. 2021. С. 96-101. URL: <http://puuv.onua.edu.ua/index.php/puuv/article/view/882> (Особистий внесок здобувача: з'ясовано окремі проблеми комунікації потерпілого в судовому провадженні у першій інстанції)

12. Ракіпова І. В., Мельник А. В. Особливості комунікації потерпілого як суб'єкта кримінального процесуального доказування. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С.277-281. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/83/98> (Особистий внесок здобувача: визначено особливості комунікації потерпілого як казуального суб'єкта кримінального процесуального доказування)

13. Ракіпова І. В. Право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні: антропологічні та аксіологічні шування. *ScienceRise: Juridical Science*. 2021. № 3(17). С. 32-36. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=3234211>

14. Мудрак І. В. Окремі особливості комунікації потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. *ScienceRise: Juridical Science*. № 3 (13), 2020. С. 34-38.

15. Мудрак І. В. Щодо участі у кримінальному провадженні правонаступника потерпілого. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. № 4. С. 242-246. http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/41.pdf

16. Мудрак І. В. Щодо окремих проблем комунікації потерпілого в підготовчому судовому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4, 2020. www.lsej.org.ua

17. Мудрак І. В. Комунікативна позиція потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угод. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6, 2019. www.lsej.org.ua

18. Мудрак І. В. Поняття, значення, основні категорії кримінально-процесуальної активності потерпілого у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. № 3, 2019. С. 224-228.

19. Мудрак І. В. Щодо лексико-граматичного та спеціально-юридичного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні. *Вісник КПП*. № 3, 2019. С. 255-261.

20. Мудрак І. В. Щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. № 2, 2019. С. 175-180.

21. Мудрак І. В. Щодо забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. № 1, 2018. С. 315-324.

22. Мудрак І. В. Практика ЄСПЛ щодо порушення права конфронтації та проблематика реалізації підпункту (d) пункту 3 статті 6 КЗПЛ у кримінальному провадженні України. *Альманах міжнародного права*. № 19, 2018. С. 195-210.

23. Мудрак І. В. Проблематика оскарження потерпілим недотримання розумних строків під час здійснення кримінального провадження. *Часопис Київського університету права*. № 1, 2017. С. 303-307.

24. Мудрак І. В. Потерпілий у кримінальному провадженні: проблеми захисту прав. *Часопис Київського університету права*. № 2, 2016. С. 321-324.

25. Мудрак І. В. Щодо обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. № 4, 2016. С. 313-316.

26. Мудрак І. В. Судова промова прокурора при відмові від підтримання державного обвинувачення. *Правове життя сучасної України* Т. 1. Одеса, 2014. С. 691-693.

Наукові статті у зарубіжних періодичних виданнях:

27. Mudrak I., Hloviuk I., Murzanovska A., Voloshyna V. Physiological and psychological condition of victim of criminal offense in Ukraine/ *Amazonia Investiga*/Vol. 8 Num. 19: 34-42/ Marzo-abril 2019. (Особистий внесок здобувача:

охарактеризовано психологічні, фізіологічні особливості, а також невербальні комунікативні прояви жертви кримінального правопорушення)

28. Bazhenova A., Desyatnik A., Mudretska H., Rakipova I. Ensuring the detection of property in the institute of property seizure. *Amazonia investiga*. 2021. Vol. 10 Num. 42. P. 236-247. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1673> (Особистий внесок здобувача: проаналізовані права потерпілого у відповідності до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в частині його права на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру)

29. Rakipova I., Torbas O., Voloshyna V., Shylin D., Pidgorodynska A. Ensuring Rights of Victims Under the Criminal Procedure Code of Ukraine: Current Issues and Prospects. *Precedente. Revista Juridica*. 2023. P. 115-141. <https://doi.org/10.18046/prec.v22.5807> (Особистий внесок здобувача: досліджено окремі проблеми та перспективи забезпечення прав потерпілого у кримінальному провадженні)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

30. Ракіпова І. В. Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 20 травня 2023 року). Одеса, 2023 р. С. 304-308.

31. Ракіпова І. В. Щодо обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні щодо осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування. *Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення: Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації*. м. Львів, 5 вересня-16 жовтня 2022 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 74-77.

32. Ракіпова І. В., Черноморченко К. В. Щодо захисту прав потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Права людини в період збройних конфліктів: міжнародна науково-практична конференція* (18 листопада 2022 р.) Одеса. 2022. С. 171-174. (Особистий внесок здобувача: розкрито окремі проблеми комунікації потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану)

33. Ракіпова І. В., Кузнецов О. М. Щодо співвідношення кримінальної процесуальної діяльності та правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності: міжнародна науково-практична конференція (до 10-ї річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України)*. Одеса, 9 грудня 2022. С. 123-127. (Особистий внесок здобувача: досліджено співвідношення кримінальної процесуальної діяльності та правозахисної комунікації потерпілого)

34. Ракіпова І. В. Обов'язкова участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: міжнародна науково-практична конференція (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*. Одеса. 17 червня 2022 року. С. 402-403.

35. Ракіпова І. В. Окремі питання забезпечення права неповнолітнього потерпілого на комунікацію у кримінальному провадженні. *Забезпечення державної безпеки в умовах воєнного стану: I Міжнародна науково-практична онлайн конференція* (Луцьк, 27 травня 2022 року). Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки. С. 135-138.

36. Ракіпова І. В. Щодо сприяння процесуальній активності потерпілого в судовому провадженні. *Причорноморські публічно-правові читання: Міжнародна наукова конференція* (м. Миколаїв, 10-12 вересня 2021 року). Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Ч. 2. С. 129-132.

37. Ракіпова І. В. Забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у зв'язку з проведенням допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 листопада 2021 р.)*. Електронне видання / відповід. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2021. С. 126-130.

38. Ракіпова І. В. Щодо визначення поняття права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні. *Сучасний рух науки: XII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція* (м. Дніпро, 1-2 квітня 2021 року). Дніпро, 2021. С. 286-288.

39. Ракіпова І. В. Комунікативна рівність – складова «образу потерпілого» в кримінальному процесуальному праві. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України): Міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 21 травня 2021 року). Одеса, 2021. С. 301-303.

40. Ракіпова І. В. Щодо забезпечення реалізації законних прав та інтересів потерпілого під час кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Актуальні питання юридичної теорії та практики: науковій дискусії: міжнародна науково-практична конференція* (м. Харків, 6-7 листопада 2020 року). Харків, 2020. С. 197-201.

41. Мудрак І. В. Регламентування та забезпечення права потерпілого на представництво – основа правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: Міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 15 травня 2020 року). Одеса, 2020. С. 256-260.

42. Мудрак І. В. Щодо лексико-граматичного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: Міжнародна науково-практична конференція* (м. Львів, 18-19 жовтня 2019 року). Львів, 2019. С. 136-139.

43. Мудрак І. В. Щодо проблематики кримінальної процесуальної активності потерпілого в кримінальному провадженні України та її опанування здобувачами вищої освіти. *Міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, травень 2019 року) / відп.ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 323-326.

44. Мудрак І. В. Щодо неможливості реалізації права потерпілого на процесуальну комунікацію в силу ч. 9 ст. 224 КПК України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 18 травня 2018 року) У 2-х т. Т. 2/ відп.ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 309-311.

45. Мудрак І. В. Досудове слідство щодо окремої категорії осіб: окремі питання в аспекті діяльності ДБР. *Державне бюро розслідувань: на шляху розвитку: Міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 16 червня 2018 року). 2018. С. 257-260.

46. Мудрак І. В. Щодо окремих питань забезпечення прав та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів: III-я Міжнародна науково-практична конференція* (м. Запоріжжя, 28 березня 2018 року). Запоріжжя, 2018. С. 328-330.

47. Мудрак І. В. Щодо недотримання розумних строків під час судового провадження. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена до 70-річчя док. юрид. наук, професора Юрія Павловича Аленіна*. (21 квітня 2017 р., м. Одеса). 2017. С. 246-250.

48. Мудрак І. В. Щодо поняття забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію під час кримінального провадження. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 375-377.

49. Мудрак І. В. Оскарження потерпілим недотримання розумних строків під час досудового розслідування: окремі проблеми. *Теорія та практика кримінального процесуального доказування: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція* (м. Івано-Франківськ, 24 березня 2017 року). Івано-Франківськ. 2017. С. 63-66.

50. Мудрак І. В. Особливості судових дебатів відповідно до КПК України 2012 р. і КПК РК 2014 р. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація, практика функціонування: Всеукраїнська науково-*

практична конференція (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2015. С. 186-188.

51. Мудрак І. В. Відмова потерпілого від представника в кримінальному провадженні: сучасність та перспективи. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: міжнародна науково-практична конференція* (м. Одеса, 20 травня 2016 року). Одеса. 2016. С. 292-294.

52. Мудрак І. В. До питання про безоплатну вторинну правову допомогу потерпілому в кримінальному провадженні. *Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: дистанційна конференція* (м. Одеса, 2 квітня 2016 року). Одеса: Юридична література. 2016. С. 81-86.

53. Мудрак І. В. Потерпілий в контексті реалізації субсидіарного обвинувачення: окремі проблеми. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики: міжнародна науково-практична конференція* (м. Київ, 24 жовтня 2014 р.): в 2 т. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. С. 255-258.

54. Мудрак І. В. Кримінально-процесуальна активність потерпілого на досудовому провадженні. *Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування: Всеукраїнська науково-практична конференція* (м. Одеса, 07 листопада 2014 р.). Одеса: ОДУВС. 2014. С. 64-66.

АНОТАЦІЯ

Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2023.

Запропоновано концепцію правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні на основі жертвоорієнтованого підходу та пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Визначено поняття правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні як законодавчо регламентованого обміну процесуально значимою інформацією, що забезпечує ефективний захист прав та законних інтересів в процесі потерпілим, його представником, законним представником, правонаступником та здійснення ними кримінально-процесуальної діяльності з правозахисною метою на основі жертвоорієнтованого підходу (victim centred approach). Обґрунтовано існування наступних форм правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: письмова (у тому числі електронна), безпосередня (усна), змішана (вербальна і невербальна, у тому числі дистанційна) та конклюдентна. До видів правозахисної комунікації

потерпілого віднесено наступні: обов'язкова участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні у випадках, визначених КПК України; клопотання потерпілого про залучення його представника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення представництва за призначенням; залучення представника потерпілого для здійснення представництва за призначенням слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом на їх розсуд, якщо обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий не залучив його; депонування показань потерпілого з метою його захисту від вторинної віктимізації; медіація у кримінальному провадженні; створення спеціальних конфіденційних служб підтримки потерпілих.

Доведено необхідність забезпечення права потерпілого на представництво, випадків обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) та залучення представника для здійснення представництва за призначенням у кримінальному провадженні. Запропоновано закріпити у КПК такі випадки обов'язкової участі представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні: 1) щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 2) щодо осіб, які стали жертвою кримінального правопорушення у віці до 18 років – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які на момент вчинення щодо них кримінального правопорушення або під час здійснення кримінального провадження були визнані недієздатними або обмежено дієздатними – з моменту визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною; 4) щодо осіб, які внаслідок психічних розладів чи фізичних вад (сліпі, глухі, німі тощо), важкого фізіологічного чи психологічного стану не здатні повною мірою реалізовувати свої права – з моменту встановлення цих розладів, вад чи станів; 5) щодо осіб похилого віку (старше 60-ти років) – з моменту досягнення цього віку; 6) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження – з моменту встановлення цього факту; 7) у разі укладення угоди про примирення (з моменту ініціювання укладення угоди) та у разі невиконання угоди про примирення – з моменту звернення потерпілого з клопотанням про скасування вироку; 8) у разі вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – з моменту звернення потерпілого з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання вироку; 9) у разі укладення угоди про визнання винуватості (у провадженнях, де передбачена письмова згода потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості) – з моменту ініціювання укладення угоди; 10) у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення або зміни державного обвинувачення – перекваліфікації на менш тяжке кримінальне правопорушення чи зменшення обсягу обвинувачення – з моменту надання потерпілим, правонаступником потерпілого згоди підтримувати обвинувачення

в суді чи підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі; 11) у разі визнання судом недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не осперюються, під час судового розгляду – з моменту ініціювання такої процедури у відкритому судовому засіданні; 12) щодо осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 13) щодо осіб, які мають статус ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України – з моменту набуття цього статусу чи встановлення факту смерті (загибелі); 14) у разі здійснення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану – з моменту введення воєнного стану.

Вказано на необхідність нормативного закріплення таких випадків залучення слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом представника для здійснення представництва у кримінальному провадженні за призначенням: якщо участь представника є обов'язковою, а потерпілий, його законний представник, правонаступник не залучив представника; якщо потерпілий, його законний представник, правонаступник заявив клопотання про призначення адвоката для здійснення представництва за призначенням, зокрема, із числа вказаних ним осіб, якщо такого він не може залучити самостійно через відсутність коштів або з інших об'єктивних причин; якщо слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий, його законний представник, правонаступник не залучив його.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, представник потерпілого, правозахисна комунікація, права людини, забезпечення права на захист та представництво, представництво за призначенням, захист від вторинної віктимізації, розумні строки, доказування, особливі порядки кримінального провадження, досудове розслідування, слідчий суддя, судове провадження, відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні.

SUMMARY

Rakipova I. Theoretical, legal and praxeological principles of human rights communication of the victim in criminal proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences on the specialty 12.00.09 – criminal process and criminology; forensic examination; investigative activity. – International Humanitarian University, Odesa, 2023.

The concept of human rights communication of the victim in criminal proceedings is proposed on the basis of a victim-oriented approach and proposals for improving criminal procedural legislation.

The concept of human rights communication of the victim in criminal proceedings is defined as a legally regulated exchange of procedurally significant information that ensures effective protection of rights and legitimate interests in the process of the victim, his representative, legal representative, legal successor and their implementation of criminal-procedural activities with the goal of human rights protection based on a victim centered approach. The existence of the following forms of human rights communication of the victim in criminal proceedings is substantiated: written (including electronic), direct (oral), mixed (verbal and non-verbal, including remote) and conclusive. The types of human rights communication of the victim include the following: mandatory participation of the representative of the victim (natural person) in criminal proceedings in cases defined by the Code of Criminal Procedure of Ukraine; the victim's request for involvement of his representative by the investigator, prosecutor, investigating judge or court to provide representation as assigned; involvement of the victim's representative for representation as appointed by the investigator, prosecutor, investigating judge or court at their discretion, if the circumstances of the criminal proceedings require the participation of a representative, and the victim did not involve him; deposition of the victim's testimony in order to protect him from secondary victimization; mediation in criminal proceedings; creation of special confidential support services for victims.

It is necessary to ensure the victim's right to representation, the cases of mandatory participation of the victim's representative (natural person) and the involvement of a representative for the purpose of representation in criminal proceedings has been proven.

It is proposed to enshrine in the Criminal Procedure Code the following cases of mandatory participation of the representative of the victim, legal successor of the victim (individuals) in criminal proceedings: 1) with regard to particularly serious crimes – from the moment of acquiring the status of the victim, legal successor of the victim; 2) in relation to persons who have become victims of a criminal offense under the age of 18 – from the moment the fact of underage is established or any doubts arise that the person is of legal age; 3) regarding persons who at the time of committing a criminal offense against them or during criminal proceedings, were recognized as incompetent or with limited legal capacity – from the moment the person was recognized as incapacitated or with limited legal capacity; 4) regarding persons who due to mental disorders or physical disabilities (blind, deaf, mute, etc.), severe physiological or psychological condition are unable to fully exercise their rights – from the moment these disorders, disabilities or conditions are established; 5) for the elderly (over 60 years old) – from the moment of reaching this age; 6) in respect of persons who do not speak the language in which criminal proceedings are conducted – from the moment this fact is established; 7) in the case of concluding a reconciliation agreement (from the moment of initiation of the conclusion of the agreement) and in case of non-fulfillment of the reconciliation agreement – from the moment of the victim's petition to cancel the sentence; 8) in the case of entering into a plea agreement (in proceedings where the written consent of the victim is

provided for entering into a plea agreement) – from the moment of initiating the conclusion of the agreement; 9) in the event that the court decides on the issue of release from serving a sentence with probation, replacing the unserved part of the sentence with a lighter one, parole from serving the sentence – from the moment the victim requests consideration of an agreement based on the results of mediation during the execution of the sentence; 10) in the case of the prosecutor’s refusal to uphold the state indictment or change the state indictment – reclassification to a less serious criminal offense or reduction of the scope of the indictment – from the moment the victim, the legal successor of the victim, consents to support the indictment in court or to maintain the indictment in the previously presented scope; 11) in the event that the court finds it inexpedient to examine the evidence regarding those circumstances that are not contested by anyone during the trial – from the moment such procedure is initiated in an open court session and a decision is made to hold a shortened trial; 12) with regard to persons who have suffered from human trafficking, a criminal offense against sexual freedom and sexual integrity, a criminal offense committed with the use of violence or the threat of its use – from the moment of acquiring the status of the victim, the legal successor of the victim; 13) regarding persons who have the status of war veterans, and family members of deceased war veterans family members of deceased Defenders of Ukraine – from the moment of acquiring this status or establishing the fact of death; 14) in case of implementation of a special regime of criminal proceedings under the conditions of martial law – from the moment of introduction of martial law.

It is pointed out the need for normative consolidation of such cases of involvement of a representative by an investigator, inquirer, prosecutor, investigating judge or court to provide representation in criminal proceedings by appointment: if the participation of a representative is mandatory, and the victim, his legal representative, legal successor did not involve a representative; if the victim, his legal representative, legal successor filed a request for the appointment of a lawyer to provide representation as appointed, in particular, from among the persons indicated by him, if they cannot attract such a person on their own due to lack of funds or for other objective reasons; if the investigator, inquirer, prosecutor, investigating judge or court decides that the circumstances of the criminal proceedings require the participation of a representative, and the victim, his legal representative, legal successor did not involve him.

Key words: criminal proceedings, victim, representative of the victim, human rights communication, human rights, ensuring the right to defense and representation, representation by appointment, protection against secondary victimization, reasonable terms, evidence, special procedures of criminal proceedings, pre-trial investigation, investigating judge, court proceedings, compensation for damage in criminal proceedings.

Підписано до друку 24.07.2023.
Формат 60х90/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2307-01

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net

